

Serghei A. Ivanov

SFINȚII NEBUNI ÎNTRU HRISTOS

O perspectivă istorică

Traducere și note suplimentare de Dorin Garofeanu

Ediție îngrijită de Dragoș Mîrșanu

Carte tipărită cu binecuvântarea

Înaltpreasfințitului

TEOFAN

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA

Iași, 2019

CUPRINS

Listă de abrevieri	7
Prefață la ediția engleză	9
Introducere	13
1. Precursori și apariție	21
2. Sfinții „nebuni”	51
3. Desfrânați și cerșetori	65
4. Scandalul sfânt	95
5. „A doua ediție” a nebuniei întru Hristos	123
6. „Noii teologi”	153
7. În cumpănă	171
8. Declinul	191
9. Vechiul <i>iurodstvo</i> rusesc	211
10. <i>Iurodivii</i> -ul și țarul	243
11. <i>Iurodstvo</i> într-o epocă de tranziție	265
12. <i>Iurodstvo</i> față în față cu modernitatea	291
13. Periferia orientală	303
14. Periferia occidentală	315
Concluzie	335
Bibliografie	349
Indice	395

Prefață la ediția engleză

Prima versiune a acestei cărți, *Vizantiiskoe iurodstvo*, a fost publicată în Rusia, în 1994. Anii care au urmat au văzut publicarea a cel puțin trei monografii și a zeci de articole științifice referitoare la tema nebuniei întru Hristos bizantine. Pe alocuri, aceasta a făcut necesară rescrierea sau modificarea textului meu original pentru ediția engleză. O provocare mai mare stă însă în modul de adaptare a cărții pentru cititorii a căror limbă însăși nu are nici un termen echivalent pentru conceptul său central. Cuvântul *iurodstvo* în original este imediat accesibil oricui în Rusia, evocând o mulțime de conotații culturale. Numai vorbitorii de limbă rusă nu au nevoie de ghilimele sau clarificări suplimentare atunci când se vorbește despre acest vechi și ciudat fenomen. Sintagma englezească convențională pentru acest fenomen este *holy folly* sau, uneori, *holy foolishness*. Nici unul dintre acești termeni nu este satisfăcător. *Folly* – *nechibzuintă* sugerează în prezent ceva făcut în pripă și adesea din greșeală, în vreme ce *foolishness* – *nebunia* este doar *neghiobie*. Nu la fel *iurodstvo*. Am preferat aici, prin urmare, expresia nefamiliară, însă mai potrivită, *holy foolery*¹. Cu toate că nici aceasta nu este ideală, ea transmite totuși unele dintre trăsăturile esențiale ale fenomenului: în special, sugerează un comportament care nu este cauzat nici de greșeală, nici de neghiobie, ci este intenționat, agasant, chiar provocator.

Alte cuvinte rusești pot fi, de asemenea, folosite pentru a exprima același înțeles, de exemplu *pohab*, *blajennii* și *bui*. Toate aceste cuvinte există și astăzi în limba mea maternă, însă ele au suferit modi-

¹ Limba română cunoaște sintagma îndeajuns de familiară „nebunie întru/pentru Hristos”, pe care o vom folosi cu precădere în traducerea de față (n. tr.).

ficări semantice. *Buinii* înseamnă acum *nebun, un om violent și un pericol pentru ceilalți*. *Blajennii* are două semnificații distincte: el desemnează, în primul rând, unul dintre gradele de sfințenie; însă, în celălalt sens, el sugerează un fel de imbecilitate blândă, o persoană slabă de minte, cu un zâmbet prostesc pe față (un zâmbet „fericit”, s-ar putea spune), cu totul incapabilă să interacționeze cu lumea. În schimb, *pohabnii* se poate referi acum la o glumă obscenă sau la un comportament nerușinat, indecent, însă fără a sugera în niciun fel nebunia. Prin urmare, în limba modernă, toate aceste cuvinte au înțelesuri diferite, însă, cu toate acestea, punctul în care evoluțiile lor semantice se intersectează este polivalentul concept de *iurodivii*, a cărui adevărată esență se află în volatilitatea sa: acum este nebun, acum nu mai este; acum este liniștit, acum este greu de stăpânit; acum este în mod evident evlavios, acum este obscen – sau câteva dintre aceste lucruri, ori toate deodată.

În ceea ce privește cuvântul *iurodivii* (înrușinat cu *urod* – o persoană cu un defect de naștere): în limba rusă modernă este folosit, de asemenea, frecvent (sunt mai mult de 85.000 de ocurențe ale cuvintelor cu această rădăcină pe site-urile de internet rusești) și are foarte multe sensuri. De exemplu, în romanul *Frații Karamazov* al lui Dostoievski, opt personaje, aflate în contexte diferite, sunt numite *iurodivie*. Traducătorul englez al romanului a fost nevoit să le redea în moduri foarte diferite, în funcție de context: „idiot”, „idiot religios”, „evlavios extatic”, „nebun sfânt”, „smintit”, „fanatic” (F. Dostoievski, *The Brothers Karamazov*, trad. eng. Constance Garnett (New York, 1949), 72-77, 145, 57, 58, 256, 150, 258) în vreme ce calitatea de *iurodstvo* este tradusă ca „bufonerie”, „nebunie” sau „sminteală” (Dostoievski, *The Brothers Karamazov*, 51, 259, 29). Sensul secular al cuvântului a evoluat până în secolul al XIX-lea și este derivat din cel religios. Punctul comun pentru ambele sensuri este referința lor la o altă realitate. În contextul culturii ortodoxe, această realitate este divină; cultura seculară a reinterpretat acest concept – *iurodstvo* – în termeni diferiți, psihologici. În ambele cazuri, această nebunie transmite același mesaj: că ceea ce este evident este, de fapt, înșelător. În vreme ce un nebun „religios” face aluzie la inscrutabilitatea judecății divine, nebunul „secular” trimite la meritele sale ascunse.

De obicei, un *iurodivii* este astăzi cineva care este conștient de faptul că pare demn de milă în ochii celorlalți oameni și preîntâmpină disprețul printr-o exagerată umilire de sine, ca și cum și-ar spune lui însuși: ei nu sunt oricum în stare să înțeleagă ceea ce sunt eu în realitate. Următorul pas în această reprezentare psihologică este ca cel care o interpretează să lase să se înțeleagă că, de fapt, comportamentul său este o înscenare și că funcția ei este de a-i ascunde superioritatea față de audiență. În cele din urmă, protagonistul, care poate bănuși că impresia deplorabilă pe care o face nu este în întregime nemeritată, încearcă să împiedice judecata celorlalți dându-se în spectacol. O astfel de persoană face pe bufonul nu din plăcere, ci din resentiment; el insultă, pretinzând că instruieste; folosește veselia ostentativă pentru a-și ascunde disponibilitatea constantă pentru scandal; își exprimă public căința pentru păcatele sale, refuzând însă să accepte orice reproș.

În rusă există o zicală: „Înjosirea de sine este mai mare decât trufia”. Sensul original pare a fi fost o banală povață creștină conform căreia smerenia este superioară mândriei (*cf.* Prov. 29, 23; 1 Petru 5, 5), însă, în cele din urmă, a ajuns să însemne ceva foarte diferit: că înjosirea de sine este, de fapt, cea mai înaltă formă de trufie.

Introducere

„Nebun sfânt” este un termen care desemnează pe cineva care se preface că e nebun, pretinde că este neghiob sau șochează ori provoacă indignare printr-un comportament care încalcă, în mod deliberat, regulile sociale. Cu toate acestea, termenul nu se aplică tuturor comportamentelor de acest fel. Conduita excentrică poate fi calificată drept nebunie întru Hristos numai dacă cei care o urmăresc presupun că dedesubtul ei se află sănătate mintală și înaltă moralitate, chiar intenție evlavioasă. Biserica Ortodoxă susține că nebunul întru Hristos își pune, de bună voie, masca nebuniei, pentru a-și putea ascunde propria desăvârșire față de lume și a evita în felul acesta deșertăciunea slavei lumești. Un alt imbold pentru un astfel de comportament, din perspectivă ortodoxă, poate fi acela că el era văzut ca o formă comică, paradoxală de instruire duhovnicească. Cu toate acestea, comportamentul deplasat al nebunului întru Hristos poate fi edificator doar dacă el renunță la masca sa (căci, altfel, cum ar putea cineva să îl deosebească de un nebun adevărat, care nu se preface, sau de un delincvent?); însă, dacă se dezvăluie, nebunul întru Hristos își subminează propria vocație. Dacă nu are nici o intenție de a edifica pe cineva, atunci el ar putea mult mai ușor evita notorietatea lumească dacă s-ar retrage în singurătate. Cu toate acestea, el este atras de compania oamenilor, de chiar mulțimea a cărei devoțiune, în aparență, o detestă. Acesta este un paradox fundamental în concepția ortodoxă despre nebunul întru Hristos.

Asociați inițial cu Biserica, sfinții nebuni întru Hristos au fost studiați în principal dintr-o perspectivă religioasă¹. Pentru majoritatea credincioșilor ortodocși, nebunul întru Hristos a fost printre cele maienerate tipuri de sfânt, însă nu toți scriitorii ortodocși au aprobat

acest lucru. Distinsul istoric al Bisericii E. Golubinskii a considerat că „strict vorbind, nebunia întru Hristos este anticanonică”². Nu avem absolut nici o contribuție de adus la astfel de dezbateri și ele nu figurează în studiul de față. Nu luăm nici o poziție cu privire la sfințenia nebunului întru Hristos și nici la modul de a distinge între adevărații și falșii nebuni întru Hristos. Este absolut irelevant dacă o anumită poveste bizantină despre nebunia întru Hristos are de-a face cu un sfânt „real” sau cu un păcătos³.

Orice fenomen cultural poate fi abordat în mai multe moduri și e necesar să precizăm de la bun început abordările pe care nu le urmăm. Ar fi îndreptățit, de exemplu, să studiem nebunia întru Hristos

¹ I. Kovalevskii, *Iurodstvo o Khriste i Khrista radi iurodivie vostochnoi i russkoi tserkvi* (Moscova, 1902, ediția a doua 1992), 1-63; Aleksii (Kuznetsov), *Iurodstvo i stolpnichestvo: Religiozno-psihologicheskoe, moral'noe i sotsial'noe issledovanie* (Moscova, 1913, ediția a doua 2000), 45-266; T. Spidlik, „Fous pour le Christ: I: En Orient”, în *Dictionnaire de spiritualité*, v (1964), col. 752-761; N. Stange-Zhirova, „La folie-en-Christ comme phénomène culturel”, *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire orientales et slaves* 24 (1980), 83-8; I. Gorainoff, *Les fols en Christ dans la tradition orthodoxe* (Paris, 1983); Kallistos de Diokleia, „The Holy Fool as Prophet and Apostle”, *Sobornost* 6 (1984), 6-28; T. Goritschewa, *Die Kraft christlicher Torheit* (Freiburg, 1985); P. Martines, *Ho salos hagios Andreas kai he saloteta ste Orthodoxe ekklesia* (Atena, 1988); Ch.A. Stamoules, „Saloi kai pseudosaloi sten orthodoxe hagiologia”, *Gregorios ho Palamas* 721 (1988); E. Behr-Sigel, „La folie en Christ dans la Russie”, *Mille ans de Christianisme russe: 988-1988: Actes du Colloque International de l'Université Paris-X* (Paris, 1989), 141-142; I. Gagliardi, „I saloi, ovvero le «forme paradigmatiche» della santa follia”, *Rivista di Asceutica e Mistica* 4 (1994), 361-411 etc.

² E. Golubinskii, *Istoriia russkoi tserkvi*, I. II (Moscova, 1881), 547.

³ O abordare seculară a fenomenului nebuniei întru Hristos este încercată în: J. Grosdidier de Matons, „Les thèmes d'édification dans la Vie d'André Salos”, *Travaux et Mémoires* 4 (1970), 277-328; L. Rydén, „The Holy Fool”, în *The Byzantine Saint*, ed. S. Hackel (Londra, 1981; a doua ediție New York, 2001), 106-113; A.M. Panchenko, „Smekh kak zrel'ishche”, în D.S. Likhachev, A.M. Panchenko, și N.V. Ponyrko, *Smekh v Drevnei Rusi* (Leningrad, 1984), 72-153; E. Thompson, *Understanding Russia: The Holy Fool in Russian Culture* (Lanham, 1987); G. Dagron, „L'homme sans honneur ou le saint scandaleux”, *Annales ESC* 45/4 (1990), 929-39; Ch. Angelides, „He parousia ton salon ste Byzantine koinonia”, în *Hoi perithoriakoi sto Byzantio* (Atena, 1993); V. Déroche, *Etudes sur Léontios de Néapolis* (Uppsala, 1995), 154-225; D. Krueger, *Symeon the Holy Fool: Leontius' Life and the Late Antique City* (Berkeley, 1996), 57-71; C. Ludwig, *Sonderformen byzantinischer Hagiographie und ihr literarisches Vorbild*, Berliner Byzantinistische Studien 3 (Berlin, 1997), 291-348. Concluziile noastre nu coincid cu cele ale lucrărilor menționate mai sus. O monografie recentă, C. Wodzinski, *Sw. Idiota: Projekt antropologii apofatycznej* (Gradnsk, 2000), repetă, în termeni generali, argumentele aduse în versiunea rusească a cărții de față.

în contextul unei istorii a psihiatriei (adică să cercetăm descrierile medievale ale nebuniei întru Hristos și să stabilim cu care dintre tulburările mentale cunoscute în prezent se aseamănă); sau s-ar putea explora o comparație tipologică între nebunul întru Hristos și șamanul finlandez⁴, ori cu ciclul Suibne Geilt⁵ al legendelor irlandeze timpurii⁶. Unii savanți identifică o legătură între nebunia întru Hristos și carnaval⁷, alții o văd ca pe o conspirație ecleziastică împotriva maselor⁷ sau, invers, ca pe o formă de protest social.⁸ Fenomenul nebuniei întru Hristos ar putea fi investigat cu folos în contextul mitologiei sacrificiului sau a sacrificiului de sine, ori ca un aspect al modului în care diferite culturi i-au considerat pe cei de la marginea societății și, în special, pe clovni.

Clovnul este o figură bine cunoscută în multe culturi tradiționale, de la Samoa la Masai, până la subcontinentul indian. Printre indienii americani din nord-vestul Statelor Unite, clovnul are unele atribute ale nebunului ritualic: „el are privilegiul de a ridiculiza, parodia și pângări cele mai sacre și importante ceremonii [...] lui îi este îngăduit să se poarte cum nici un muritor obișnuit nu ar putea visa să o facă”⁹. În anumite privințe, clovnul băștinaș american este foarte asemănător nebunului întru Hristos: printre Moyo-Yaqui, de exemplu, clovni

⁴ E. Thompson, „Holy Fools and Shamanism”, în *American Contributions to the VII International Congress of Slavists* (Columbus, Ohio, 1978), 691-706; Eadem, *Understanding Russia*.

⁵ Suibne a fost un rege al ținutului Dál Araide, în nord-estul Irlandei, care, după ce a fost blestemat de Sfântul Ronan, a înnebunit (n. tr.).

⁶ J. Seward, *Perfect Fools* (Oxford, 1980), 31-41. Pentru un punct de vedere diferit, vezi T.A. Mikhailova, *Suibne-geilt: zver' ili demon, bezumets ili izgoi* (Moscova, 2001).

⁷ Likhachev, Panchenko, Ponyrko, *Smekh*, 72-153. Pentru un punct de vedere diferit, vezi Iu. M. Lotman și B.A. Uspenskii, „Novye aspekty izucheniia kul'tury Drevnei Rusi”, *Voprosy literatury* 3 (1977), 164; I.P. Smirnov, „Drevnerusskii smekh i logika komicheskogo”, *TODRL* 32 (1977), 312; H. Birnbaum, „The World of Laughter, Play and Carnival: Facets of the Sub- and Counterculture in Old Rus”, în Idem, *Aspects of the Slavic Middle Ages and Slavic Renaissance Culture* (New York, 1991), 493.

⁸ I.U. Budovnits, „Iurodivie Drevnei Rusi”, *Voprosy istorii religii i ateizma* 12 (1964), 173; E.A. Snigireva, „Iurodstvo i pravoslavnaia tserkov”, *Sotsial'no-psikhologicheskie aspekty kritiki religioznoi morali*, III (Leningrad, 1977), 74-91.

⁹ E.A. Snigireva, „Antiklerikal'nye i antireligioznye motivy v russkoi narodnoi skazke”, în *Ateisticheskie traditsii russkogo naroda* (Leningrad, 1982), 107.

⁹ J. Haynes Stewart, *The Clown in Native North America* (New York și Londra, 1991), 72.

sunt recunoscuți pentru comportamentul lor indecent și profan în timpul Marelui Post¹⁰. În ritualul Anachkina, clovniii Pueblo^{*} prind un câine (vezi mai jos, p. 102) – un animal impur din punct de vedere ritualic – îl rup în bucăți și stropesc privitorii cu sângele lui. Aproape toți clovniii se complac în mizerie, mănâncă excremente și beau urină. Indienii Zuni vorbesc despre „Kiyemishis” – un fel de „clowni triști” – care se comportă ciudat și vorbesc în propria lor limbă „profetică” în timp ce întregul trib îi batjocorește; cu toate acestea, în timpul festivalului Shalako, ei se transformă dintr-o dată din proscrisi demni de milă în preoți atotputernici, capabili să cheme ploaia. Astfel, clownul evocă răspunsuri ambivalente¹¹.

Măscăriciul, în schimb, are doar o asemănare superficială cu nebunul întru Hristos. Deși ambii există într-o lume cu susul în jos și nici unul dintre ei nu poate supraviețui fără spectatori, cu toate acestea, măscăriciul face parte din mulțime, în vreme ce nebunul întru Hristos este complet singur chiar și în mijlocul agitației urbane; măscăriciul se bazează pe dialog, în vreme ce nebunul întru Hristos este monologic; măscăriciul este cufundat în „timpul festivalului” sau „timpul carnavalesc”, în vreme ce nebunul întru Hristos este în afara timpului; comportamentul măscăriciului este asemănător unei forme de artă, în timp ce arta este cu totul străină de nebunul întru Hristos. „Râsul nebunului este o reflexie: nebunul întru Hristos devine o oglindă pentru cei care batjocoresc sărăcia și neputința și, ca atare, el batjocorește sărăcia și neputința. Râsul nebunului întru Hristos este râsul unei lumi îngrozite de propria sa reflexie în oglindă¹².”

Cu toate acestea, oricât de tentante ar fi aceste posibilități și multe altele, ele nu vor fi abordate în această carte, deoarece subiectul nostru este nebunia întru Hristos și relațiile ei genetice, mai degrabă decât cele generice.

¹⁰ E.C. Parsons și R.L. Beals, „Clowns of the Pueblo and Mayo-Yacqui Indians”, *American Anthropologist* NS 36/4 (1934), 497.

^{*} Triburi amerindiene din sud-vestul Statelor Unite ale Americii (n. tr.).

¹¹ L. Levi Macarius, *Le sacré et la violation des interdits* (Paris, 1984), 269-276.

¹² E.A. Gorobinskaia și L.M. Nemchenko, „Simuliatsiia iurodstva”, *Russkaia literatura XX veka*, III (Ekaterinburg, 1996), 187.

Desigur, legăturile genetice pot fi, de asemenea, urmărite până la grade mai mari sau mai mici de îndepărtare. Astfel, s-ar putea urmări comportamentul provocator al nebunului întru Hristos pornind de la porunca lui Dumnezeu adresată lui Avraam de a-și sacrifica fiul sau de la permisiunea dată de Dumnezeu lui Satana de a-l chinui pe Iov. Sau s-ar putea merge mai departe și afirma că există un element al unei astfel de provocări chiar în actul creației, care permite răului să existe în lume. Nebunia simulată a nebunului întru Hristos poate fi comparată cu *kenosis*-ul lui Hristos, care, potrivit Noului Testament, „S-a golit de Sine, luând chip de rob și făcându-Se asemenea oamenilor” (Filip. 2, 7). Faptul că există un element de provocare ascunsă aici este sugerat de evoluția semantică a cuvântului „*skandalon*”, care, în uzajul scriptural, ar putea chiar să se refere la Hristos însuși. Inițial un obstacol fizic, „ceea ce îl face pe cineva să se poticnească”, *skandalon* a preluat deja în uzajul Noului Testament un sens moral, „ceea ce îl face pe cineva să păcătuiască”, „o ispită”, „o provocare”¹³. Nebunul întru Hristos este o figură „scandaloasă,” atât în sensul modern al cuvântului (șocant, provocând indignarea), cât și în acest sens moral foarte specific.

Nu încercăm în lucrarea de față să urmărim ipoteticele rădăcini adânci ale nebuniei întru Hristos. Scopul nostru este de a explora originile imediate, apariția și durata de viață a unui fenomen cultural specific, care putea apărea doar în anumite circumstanțe istorice.

Principala sursă a studiului nostru este corpusul complet (pe cât posibil) al literaturii bizantine și literaturii hagiografice vechi rusești (*viețile sfinților*), precum și genul aferent al „istorisirilor de suflet folositoare”. Sursele suplimentare – însă foarte importante – includ opere teologice și istorice; aici nu putem pretinde că am parcurs totul și, fără îndoială, material semnificativ a fost trecut cu vederea. Textele luate în considerare sunt, în cea mai mare măsură, în greacă și în rusa veche. În ceea ce privește textele în alte limbi, numai cele în latină (și derivatele sale) și slavonă au fost examinate în original.

¹³ Vezi J. Lindblöm, *Skandala* (Uppsala, 1921); G. Stählin, *Skandalon: Untersuchungen zur Geschichte eines biblischen Begriffes* (Berlin, 1930); A. Humbert, „Essai d’une théologie du Scandale”, *Biblica* 35 (1954), 1-28 etc.

Din păcate, familiaritatea noastră cu textele copte, siriace, amharice, arabe, georgiene, armene, ebraice și sanscrite se limitează doar la acelea care au fost traduse în limbi europene. Acest lucru are consecințe pentru capitolul 13, care, din aceste motive, e oarecum superficial și unde nu putem pretinde că problemele au fost soluționate pe deplin. Varianta rusească a nebuniei întru Hristos va fi studiată până la sfârșitul secolului al XVII-lea. Evoluția mai recentă, în cea mai mare parte „seculară” a acestei instituții este tratată sumar, într-o manieră oarecum impresionistă.

Un nebun întru Hristos este un om al cărui comportament nu este diferit de cel al oricărui nebun (sau, într-un sens mai larg, decât al oricărui delicvent sau om care creează probleme), însă căruia i se acordă în societate un statut foarte înalt. El este văzut – în mod corect sau nu – ca un om drept, care își pune o mască de iraționalitate în scopuri ascetice și educative. Cu toate acestea, nu orice simulare a nebuniei poate fi considerată sfântă. Cazurile de simulare a stupidității în scopuri nereligioase nu intră în sfera studiului nostru. Mai mult, un context creștin nu este, în sine, un motiv suficient pentru includere. Un text bizantin, de exemplu, ne spune cum un anume om a decis să dea în vileag nelegiuirile unui hoț: „El a intrat în biserică, și-a scos hainele și a început să se poarte ca și cum ar fi fost posedat de demoni (ποιεῖν ἑαυτὸν δαιμονιζόμενον), strigând într-un mod incoerent”. Cuprins de groază, hoțul și-a mărturisit fărădelegile, iar falsul demonizat a început să-l strângă de gât, spunând: „Sfântul Andrei îți poruncește să îi dai acestui om cincizeci de monede”. De îndată ce proprietatea furată a fost dată înapoi, cel care se dădea drept nebun „și-a luat hainele și s-a îmbrăcat așa cum se cuvenea”¹⁴. Deși această simulare are loc într-o biserică și chiar în numele unui sfânt, ea nu poate fi numită nebunie întru Hristos, pentru că scopul ei este mai degrabă practic decât metafizic. Același lucru se poate spune și despre cazurile de nebunie simulată din smerenie. De exemplu, când Efrem Sirul s-a simțit amenințat de posibilitatea de a fi hirotonit episcop, s-a hotărât să simuleze nebunia pentru a evita această cinste. El s-a repezit în piață și a început să se comporte ca un nebun (παραισιω).

¹⁴ F. Nau, „Histoires des solitaires égyptiens, ROC 12 (1907), 177.

Rătăcea fără rost, și-a sfâșiat veșmintele, mânca în public”. Și a continuat să se prefacă până când altcineva a fost hirotonit episcop¹⁵.

În mod evident, nu pot fi socotiți drept nebuni întru Hristos cei pe care exorciștii îi angajau uneori și îi plăteau pentru „a se purta ca și cum ar fi fost posedați” (δαιμονῶν ὑποκρίνεσθαι), astfel încât ei să pară că îi vindecă în mod miraculos. *Viața Sfântului Auxențiu* (BHG, 199-203) povestește despre asemenea falși exorciști în Bizanț¹⁶, în vreme ce *Viața lui Lazăr Galesiotul* ne oferă dovezi despre existența falșilor nebuni¹⁷. Eticheta nebuniei întru Hristos nu ar trebui aplicată nici celor care se prefac nebuni pentru a se proteja. Când Sfânta Domna „a început să se prefacă, dându-și ochii peste cap și lăsând să i se scurgă saliva pe bărbie [...] scoțând sunete incoerente, plângând și râzând pe rând”¹⁸, intenția ei a fost de a se salva de acuzatorii ei păgâni. De asemenea, nu se poate defini ca nebunie întru Hristos – în sensul în care fenomenul este conceput în această carte – „simplitatea dumnezeiască”. Sfântul Filaret cel Milostiv, de exemplu (BHG, 1511-1512), îndeplinește cele mai absurde cereri, iar dragostea sa față de sărăcie nu cunoaște limite, însă el nu se prefacă deloc: dimpotrivă, el este personificarea naivității¹⁹. Un nebun întru Hristos poate fi multe lucruri, însă el nu este niciodată simplu.

În mod absolut categoric, nebunul întru Hristos ortodox nu este nici eretic, nici reformator religios. El nu recrutează imitatori și adepți; dimpotrivă, el îi respinge în mod activ. Nebunul întru Hristos nu este nici mistic, pentru că nu face nici o încercare (deși ar putea să o facă) de a împărtăși cu ceilalți experiența sa unică de comuniune cu Dumnezeu.

Nebunia întru Hristos, după părerea noastră, implică mereu agresiune și provocare. Prin „provocare” înțelegem manipularea deliberată a unei situații în care cineva este forțat să acționeze într-un mod altminteri nedorit, mod pe care cel care provoacă îl poate prevedea.

¹⁵ Sozomen, *Historia ecclesiastica*, PG 67, col. 1092. Cf. C. Brockelmann, *Syrische Grammatik*, ediția a 4-a (Berlin, 1925), 38.

¹⁶ *Menologii anonyimi byzantini saeculi X*, ed. B. Latyshsev, vol. I (Sankt Petersburg, 1911), 70.

¹⁷ *Vita Lazari Galesiotae*, în *AASS November*, III (Bruxells, 1908), 512-513.

¹⁸ *Vita ss. Indae et Domnae*, PG 116, col. 1048.

¹⁹ A.P. Kazhdan și L.F. Sherry, „The Tale of a Happy Fool: The *Vita* of St Philaretos the Merciful (BHG 1511z-1512b)”, *Byzantion* 66 (1996), 360.

Prin „agresiune” înțelegem o acțiune al cărei scop este de a perturba status-quo-ul în relațiile personale și care este percepută ca fiind ostilă de către persoana către care această acțiune este îndreptată.

De ce este practică nebunia întru Hristos? Aceasta este probabil întrebarea principală la care studiul de față trebuie să răspundă. Cu toate acestea, deoarece preocuparea noastră este legată de istoria culturală, putem reformula această întrebare astfel: Ce determină o anumită comunitate sau societate să perceapă semne ale sfințeniei acolo unde singurul lucru vizibil, la nivel empiric, este nebunia?